

UDK 821.163.6.09–32 Šeligo R., Rebula A.

Franc Zadavec

Ljubljana

POGLED NA ROMANA *IZGUBLJENI SVEŽENJ* (2002) RUDIJA ŠELIGE
IN *NOKTURNO ZA PRIMORSKO* (2004) ALOJZA REBULE

Izgubljeni sveženj (2002) Rudijsa Šelige je roman o malem jazu in o velikem Jazu ali utopijah, ideologijah, ki obljublajo spremeniti človeka in družbo. Junak romana Tomaž Lakner živi vlogo malega jaza, ki se tudi v dvajsetem stoletju godi v duhu biblijskega etičnega obrazca »Svet kot celota je razvidno razdeljen na Dobro in Zlo«. Tako je razdeljen tudi človek / mali jaz, pravi Epilog romana, ki bi mogel biti tudi njegov Prolog ali teološko-filozofski uvod. Pravi namreč, da je Dobro/luč ustvaril Bog, Zlo pa je delo demonov.

Glavna oseba romana *Nokturno za Primorsko* (2004) je slovenski narodno zavedni duhovnik Florijan Burnik. Duhovnikuje na Primorskem v letih italijanskega fašističnega raznarodovanja, nemške zasedbe in partizanskega odpora. Upira se soglasju Cerkve za poitalijančenje Slovencev, močno je zadržan tudi do nosilcev Osvobodilne fronte in do izvajalcev osvobodilnega boja. Odkloni vabilo na zbor odposlancev slovenskega naroda, ker noče biti politik, šel bi le na cerkveni »svetostni« zbor.

Izgubljeni sveženj (2002) by Rudi Šeligo is a novel about a small ego and a large Ego and utopias, ideologies, promising to change the individual and the society. The protagonist of the novel, Tomaž Lakner, is living out the role of the small ego, which in the twentieth century still takes place in the spirit of the Biblical ethical formula, i.e., "the world as a whole is clearly divided into Good and Evil." Man/the little ego is divided the same way, says the epilogue of the novel, which could have also been its prologue or theological-philosophical introduction. It says that Good/light was created by God, while Evil was created by demons.

The protagonist of the novel *Nokturno za Primorsko* (2004) is a nationally minded Slovene priest Florijan Burnik. He serves as a priest in the Littoral during the years of Italian Fascist national oppression, German occupation, and Partisan resistance. He resists the Church's conformity in Italianizing Slovenes, but he also has reservations about the supporters of the Liberation Front and the participants in the Partisan movement. He refuses the invitation to the convention of Slovene national delegates because he does not want to be a politician. Instead, he would go to an ecclesiastic "holy" gathering.

Ključne besede: Mali jaz, veliki Jaz, revolucija, socializem, komunizem, Dobro – Zlo, ljubezen, demon; vera, satan, transcendenca, večnost, katolištvo, narod, osvobodilna fronta, fašizem, okupator, komunizem, domobranec, partizan, duhovnik in ženska

Key words: little ego, big Ego, revolution, Socialism, Communism, Good – Evil, love, demon; faith, Devil, transcendence, eternity, Catholicism, nation, Liberation Front, Fascism, occupier, local militia man, Partisan, priest, woman

I

Rudi Šeligo, *Izgubljeni sveženj*, 2002

Izgubljeni sveženj je roman o malem jazu in velikem Jazu ali o utopijah/ideologijah, ki obljublajo spremeniti človeka in družbo. Junak romana Tomaž Lakner živi vlogo malega jaza, ki se v dvajsetem stoletju godi v duhu biblijskega etičnega obrazca, po

katerem je »svet kot celota razvidno razdeljen na Dobro in Zlo« in je tako razdeljen tudi mali jaz ali človek. Biblijski obrazec je podrobno opisan v Epilogu, sklepnem poglavju romana, ki bi moglo biti tudi njegov Prolog ali teološko-filozofski uvod vanj. Med drugim pravi, da je Dobro/luč ustvaril Bog, Zlo pa je delo demonov. Jezus je pokazal pot k Bogu, k domovanju človeške duše. Njegove govore je zapisal zanesljivi učenec Juda Tomaž, ki v grščini in aramejščini pomeni Dvojček. Avtor romana očitno sprejema biblijsko sliko in razlago dobrega in zlega, njegov junak je apriorno ujet med dobro in zlo in kot moralna celota razklan na dvoje. V duhu in po logiki neizogibne moralne antiteze je individualna in hkrati čezosebna epska oseba, človek vseh časov.

Lakner v romanu ne umre, ampak se nekako izgubi. V Moskvi odvrže skrivnostni »sveženj«, »sled za Tomažem se izgubi« v ozračju moskovskega samostana med molilci, ki izganjajo iz sebe hudiča. V ekstazi poblaznelih mistikov »združi svoje zanihanje z njihovim«, zanika Zlo/hudiča. Toda katero Zlo je to, ki ga zanika? Njegova dolga romaneskna zgodba pove, da je služil zgodovinskemu, ideološkemu Zlu, da je služil revoluciji – od španske do slovenske med okupacijo in do povojne socialistične revolucije; da je pri tem menjal imena, bil Tomaž Lakner, Thomas D. Luckner, Fomo, Črtomir, Pastir in Samotar. Obenem pa vohunil za zahodne države. Skratka, Tomaž ali mali jaz bi bil nezanesljiv Jezusov učenec, kakor je bil nezanesljiv sodelavec socialistične Utopije ali ene od ináč Velikega jaza dvajsetega stoletja.

– **Zgodba.** Laknerjeva zgodba je po časovni perspektivi večsmerna, poteka naprej, seže nazaj pa stopi spet naprej.

Na začetku okrog leta 1990, ob sestopu komunistične partije z oblasti, se Lakner zave, da je napočil čas svobodnega podjetništva. Preprodaja devize, v baru Tri vrtnice ga bos gospodar poveže s tihotapsko mrežo, postane prevoznik belega blaga, artistke Ukrajinke vozi od Hotize do Kozine. Kmalu je delničar pri bogatem Anderletu, »direktorju tekstilnega giganta«, tudi z opravičilom, da oblastniki, pokvarjeni socialisti »kradejo državno premoženje«. Moralno zbeغان se vključi v sekto Orion, v kateri zavračajo potrošništvo in se v parih tepejo, »očičujejo«. Po epohi malih poslovnežev nadaljujejo kriminal gosposki, urbani smrtniki, sposojajo in perejo denar. Spreten upnik je tudi bos Treh vrtnic. Lakner, ki je zdaj Pastir, jih kupi, hkrati kupi točajko Katjo in jo preimenuje v Marjetko. Zmedenega Laknerja / Pastirja še naprej meljejo ženske in spekulativno podjetništvo, odkupuje dolgove drugih, stečaje verižnikov, dokler ga ne uničijo.

Iz surovega verižništva ga reši sanjska stvarnost/resničnost. Sanjska fantastika ga odnese v preteklost in nad prazemelske gozdove Mašuna in Snežnika na Notranjskem vse do Loškega potoka in kraških jam. Šeligova planinska motivika je dramaturško odličen estetski vložek: Pastir plava na krilih ogromnega ptiča nad pokrajino, nad sugestivno svobodo prazemelskega prostora. V njegovo mučno mestno zgodbo se odrešujoče vpnejo svobodne pokrajinske daljave. Kajpada so tudi te polne kritičnih prizorov, na jasi npr. je »veselica v razcvetu«, veliko veseljakov je ovešenih »z medaljami različnih rangov«.

Po besedilno obsežnem sanjskem motivu se za kratek čas – spet sanjsko – vrne v svoje poslovno središče, v bar Magnum, končno postane njegov lastnik. Pade med

razbijače, potolčen mora v bolnišnico; v vrsti za kruh pa z ženskami govori ruščino in se čudi »od kod znam rusko?« Ideološko se je šolal pač v Moskvi. Nakar ga v dremežu naskočijo tudi prizori iz Marseilla. Poleg objektivne stvarnosti ga na vsej poti obremenjuje vsepresežna, zaumna, skrivnostna, sanjska in transcendentalna »resničnost«.

Notranjska postane tudi njegov stvarni dogajalni prostor. Drevesničar »ata« Franc Malovrh ga vzame za pomočnika pri sajenju dreves na Bloški planoti in ob Cerkniskem jezeru. Drevesničar je tudi nekakšen skrivnosten modrijan, pozna zgodbe mladih dreves, ve, da »slišijo /.../ odgovarjajo«. Samotar in Malovrh šaljivo modrjeta o človeku kot bivajoči antitezi. Franc pravi, da je človek »ki je, je tu in zdaj pričujoč kot ali kakor človek«, Pastir pa reče: »Povej Franc, kdo sem, komu sem podoben«. Franc: »Ti si /.../ kakor človek.« »Samo kakor?« »Ja, nisi ne Pastir, ne Tomaž, ti si res kot Pastir in Tomaž.« In dalje: Pastir »ni človek, če to bitje samo posnema, pa četudi to dela tako dobro kot Shakespeare v svojih komedijah.« Značilnost človeka je tudi, da včasih s kričanjem pošilja v svet besede, da bi prekričal, kar mu sili iz spomina. Malovrh se iz dialoga umakne burkaško kot »kakšen kurent na nebesno rožnatem in zlatem ozadju. Se je Malovrh zares takole pisal, zvečer ga namreč kratkomalo ni na spregled«. Pastir ga ni nikoli več videl.

Pastir je med protestnim zborovanjem množice proti državnim goljufom razburjen. Po kompozicijski logiki presenečenja sledi še nova groza ali hud ideološki udarec. Pripovedovalec ga sooči s svojim »zgodovinskim vložkom«, z jamo Ogenca in partizanskimi kostmi v njej. Vstopi vanjo in zagleda »človekov skelet, kosti, ki niso razpadle, rebra niso izpadla iz ležišč v hrbtenici, kosti roke so bile skoraj spokojno položene /.../ samo počiva in kot popotnik razmišlja o prihodnjem odseku poti, ki ga čaka /.../«

Pastir se vrne v mafijsko mrežo prevoznikov. Zdaj vozi tovornjak do Čečenije, s seboj nosi skrivnostni »obsežen sveženj papirjev«, sveženj, ki je pogost refren v zgodbi in nosilca identificira. Zaradi višje cene se Čečenom proda kot Nemec, kot Thomas D. Luckner. Čečeni pa ga ponižujejo z imenom Zver – Zverjuga.

V drugem delu zgodbe pripovedovalec postavi Laknerja-Pastirja nazaj, v leto 1937, ko je politični komisar mednarodne brigade v Španiji. V Parizu in Moskvi se je izšolal za revolucionarja, spoznal Leninovo doktrino ali praktično teorijo dvajsetega stoletja, po kateri revolucija odpravi zlo stoletja, nosilce Zla in je pot k Luči. Doseči jo je, če treba, tudi z orožjem, saj je visoka vrednota in resnica, za katero najboljši padejo. In Lakner kot komisar/ poveljnik? Ko skupina Čehov in Slovakov odide iz brigade, sklene, da »nihče ni odšel, nobeden ne manjka.« Ko sredi tega sam strelja na obkrožitelje, ga krogla ne zadene; pač legendarni junak, »besneči heroj«. Trga pa brigada ne zavzame. Je kriv Lakner, nosi v sebi razpoko, »ni cel«, ni v celoti za stvar revolucije, je nepopoln model komisarja? V huronskem praznovanju neke zmage ga ni zraven, leži pod obzidjem zavzetega mesta. Vanj je vstopila Marjetka, ki ji v veliki akciji ni bilo dano stopiti pred oči legendarnega komisarja. Po logiki nazaj – naprej zgodbe gleda njene oči in ji piše pesmice, ne more je pozabiti. Zaradi časovne tehnike naprej – nazaj je torej mogoče tudi nemogoče: Lakner se leta 1937 spomni dekleta iz Magnuma iz leta 1990.

V Španiji briskira navodila kominterne, začne sodelovati z anarhisti, šmira s ciganko v Marseillu, potovalna ljubezen je povezana z vohunstvom, izdajstvom. Thomas

Luckner izgubi zavezanost Ideji, kolovrati po evropskih mestih skupaj z goljuhom Madžarom Janošem. V Pragi živi v ilegali, skriva »sveženj papirjev«, v katerem je opisal dogajanje sveta. Ko se vrne iz Londona, svežnja nikjer, izginotje je »skrivnostno«, niti vodstvo gibanja ne mara govoriti o tem. Mednarodno vodstvo gibanja ga nazadnje pošlje v Jugoslavijo.

Lakner gre med prvimi v partizane in kot mitraljezec Črt – Črtomir sodeluje v prvi veliki bitki partizanov v Ložu 1941; iz obkoljene lesenjače se reši samo on – mar je postal izdajalec? Zgodovinsko analizo tega spopada opravi avtor daleč kasneje. Zgodba se še dalje odvija med zdaj in prej, nekdanji Črt životari, zdaj že spet kot samotar brez obzorij prihodnosti in z razdiralnimi podobami preteklosti, životari v vili na Gorenjskem, ki mu jo je oblast dodelila kot nacionalizirano last pobegle domobranske družine.

Z imenom Pastir zahaja na erotizirane seanse v nacionalizirani Peglezen, nacionalizacija ga je vzela Marjetkini/Katjini družini. Njena teta Hilda mora pred nekim Pastirjevim odhodom »podreti hrast«: se v ekstazi sleči in z golim telesom treščiti na tla. Marjetka se spominja grotesknih podob razbrzdanih revolucionarjev, tudi Samotarjevih in njegovega tovariša pesnika Strelca, spominja se »same zverinske čutnosti, morja hotljivosti«. Šeligo kopiči erotizirane seanse naprej, naslednjo v turboestavraciji ali totalni razvrednotnici socialistov. V njej Marjetka Pastirju, princu revolucije vse »odpusti«, ko se kleče poslavlja od nje. Krčma v Rudniku je naslednja postaja, v njej Samotar obupa, ponori ob slikah preteklosti, zlasti ob prizoru, kako ga aretirajo in odpeljejo z vključenimi sirenami na zaslišanje.

Zaslišuje ga major Ozne Tugomer. In zdaj: Kateri Samotar je to, ki ga zaslišujejo in zakaj? Za imenom Samotar tokrat ne stoji Lakner, ampak drug problematičen revolucionar v letu 1948. Identificira ga vzrok za aretacijo, namreč: v dvorani državne proslave razpreda med visokimi funkcionarji o utopičnih socialistih in anarhistih, predvsem pa poskuša razbiti oblast in prišepetava veliko laž, namreč novico londonskega radia, da je beograjska vlada odstopila, maršal Tito pa zapustil Jugoslavijo. Kdo je kvazi-marksist, heglovec, ki mu zasliševalci dokazujejo, da je kot »vojak revolucije pozabil nanjo« in je zdaj le še duhovna zmes, »bastardna enotnost v različnem«? Znano je, da je politično laž prišepetaval revolucionar Dušan Pirjevec. Zgodbo mora v zaporu nadaljevati z »lastnim življenjepisom«, ki je dandanes menda »priložen k zapisniku zaslišanja in ohranjen v državnem arhivu«.

V sedmi inačici avtobiografije opisuje razmerje malega jaza do VKP(b) in do velike UTOPIJE –, o vdanosti revolucije in kovanju jekla zanjo, do vzvišene transcendece v cerkvi na hribu in do »zmagoslavnih razvratov«. Kakšna je usodna zmeta malega jaza v dvajsetem stoletju? Pastir/Pirjevec napiše to spoved predvsem zato, da poteši svojo radovednost, kako je iz malega jaza hotel in moral postajati veliki Jaz, nastala pa mu je aporija, ker Ahil nikoli ni mogel dohiteti želve. Doživljal je variacije čezosebne; imelo je različna imena: Bog Oče ali Mojzesov dekalog, nazadnje pa še Socialistična-Komunistična Utopija, ki je vsebovala ukaz, da jo je treba uresničiti v duhu VKP(b), »pa čeprav čez trupla neizmerne množice.« Laknerjeva-Samotarjeva-Pirjevčeva pot označuje dramo »malih jazov«, ki hočejo postati veliki Jaz, pa se zlomijo pod težo ideologij in religij, hočejo kakšno visoko družbeno funkcijo, pa se zgubijo ali na policiji ali med »molilci«.

Pri ponovnem zasliševanju Samotarja, je zasliševalec spet Tugomer. Zaslišuje »naprej in nazaj« za vojna leta, o nevarnih pojavih v »partizanskih vrstah«, o likvidacijah ciganov, spopadih med belimi in plavogardisti. Po Pirjevcu ostane spet zgolj Samotar, ki ne zavrne Informbiroja in se zato znajde na Golem otoku.

In potem se zgodba vrne na časovno izhodišče, k padcu berlinskega zidu. Samotar odide v Moskvo v manastir, kjer se sled za Laknerjem – Lucknerjem, Fomo, Črtomirom, Samotarjem izgubi.

Lackner je v Španiji še verjel, da je proletarska revolucija odrešitev človeštva na zemlji, ne šele v Kristusu na nebu. In zdaj? In v kaj so jo zmaličili ljudje, ki jo delajo po letu 1945? Identificirajo jo pošastne karikature, je namreč takozvana »ljudska oblast na vozu žrebčeve krvi, gomazečih slinastih besed napolnjeni se vali proti jutru«. Na množičnem zborovanju »se koti ena sama misel, podprta s huronskim vzklikanjem in tulbo množice«, ki se obredno zaklinja. Misel je ničvredna, je tvorba zla – je »misel uspavalne epohe socialističnega samoupravljanja«. Etos revolucije je smešen in osmešen tudi v »zasliševalnici« s slikama Stalina in Tita, ki sta »oba garanta skladnosti na novo urejenega sveta s pradavno revolucionarno voljo«. Ta skladnost je »ljudska demokracija /.../ požar revolucije«.

– **Ženska in ljubezen.** Ženska v tem romanu ni zdravo duhovno in čustveno bitje, ampak nadaljevalka rajске Eve, nosilka Zla.

Katja, posrednica med Laknerjem in »tipom-bosom«, je erotičarka, »mačka, ki od ugodja prede«. Med Katjo/Marjetko in Laknerjem ni ljubezenskega čustva, Katja tega čustva ne pozna, v moškem ga sluti le »kot gorovje, ki se v kataklizmi približuje in preti, da jo bo pomendralo«. Ljubezen je pač demon mesa, ne glas duha. Neki Maligan zdivia vanjo, ob njej ponori. Ko prevara »titana«, se ta trese »na njenem stegnu kot pes na kuzli«. Vilma je »špela vseh špel« in kleptomanka, razbrzdanka, ki zanosi in navdušena napoveduje »novega človeka«. V Orionsekti se tepejo po parih, Pastirja pa tepe zmaličena aporektična trlica, »sestradana volkulja«. Hilda »kipi iz presledkov oblačil /.../ (in) podre hrast«.

Ljubezen kot duhovno-čustveno lepoto, kot pristno zaljubljenost izpove samo Irena. Na jasi Snežnika je veselica in poročni prizor pesnika Škopnika in Erne. Ko Erna reče »da«, pesnik plane k Ireni »ta je moja nevesta«. Presenečenka s pristnim ljubezenskim čustvom prizna, da jo je »naredil za dostojno bitje revolucije«, saj bi brez njega padla med bele. Čustveno pristnost pa nekoliko moti avtorjeva ideološka pobarvanost.

Šeligo izdeluje ljubezenska razmerja kot kakšen elektrotehnik: »gnusnika« sta naelektrena z erosom, ki je »visoka napetost izmeničnega toka«. Ljubezen je ničeva čutna viharost, ekstatični razvrat od barov Tri vrtnice in Magnum do slavij zmagovalcev, socialističnih funkcionarjev. Pripovedovalec pogostoma pretirava pri psihologiziranju oseb. Laknerja Samotarja velikokrat opazuje in oblikuje v njegovih notranjih miselnih razmahih, še posebej opitega ali obsedenega od »ljubezni«. Samotarjeva »zavest« razmetuje in spet sestavlja samo sebe in pojave okrog sebe, razstavlja miselni ali čustveni motiv v komaj pregledne drobce, v stavčno nerazčlenjene besedne valove, ki hitijo naprej in segajo nazaj in so kdaj nadaljevanka tudi na več straneh teksta. Tudi druge osebe se kar naprej srečujejo same s seboj in svojim ravnanjem, zdaj ob Marjetki,

zdaj ob drugih srečanjih, sporih, spopadih. Prividi rojevajo včerajšnje prizore, zaplete, spopade s »tovariši« in znanci, a nič manj »dotike« z ženskimi očmi. Pravi retroopisni tehnikum je bolniška soba, vrača in vzpostavlja prejšnja dogajanja od obrisov do otipljivih potankosti, še posebej pesniku Škopniku.

Pokrajinske in vesoljske podobe so mestoma lepote, razpoloženjske impresije, mestoma pa krčevita vraščanja subjekta v svet. Obsežna in estetsko učinkovita je impresija »posnetek« Notranjske od vasice Zagorje preko Mašuna do Snežnika in Sviščakov, ki ga Pastir na krilih ptiča doživi v sanjah. Razgled na ptiču konča z obratom v kraško jamo, kjer med strmimi skalami zagleda kup človeških kosti. Drugje si zaljubljenec / smrtnik naslikava privid o sebi in Katji, privid o dogajanju, potem ko »se je pognal v prostor nočne sobe«. Epska oseba je kdaj zgrožena nad »macolo nevihtek«, pred sunki sonca, noči, svetlobe, teme. Večkrat krčevito trči z »drugim« smrtnikom kot s sebi enakim delom narave.

Izgubljeni sveženj je zaradi enega dela besednega instrumentarija bralno zahteven. Poleg mnogih mednarodno privzetih tujk piše Šeligo tudi manj rabljene antične grške, latinske in druge neprizvete besede. Teh je okrog petdeset in brez slovarskega dodatka učinkujejo prav postavljaško. Navajam jih dvanajst: Starogrške: *agora* – zborovanje; *kentaver* – gorila, mitološko bitje, človek s konjskim trupom; *empirej* – ognjen, prebivališče bogov, deveta nebesa; *pleróma* – praznina, pri gnostikih izvir vseh oblik duha; *epifanija* – pojavitev boga vladarja; *daimónion* – po Sokratu notranji glas, ki narekuje etično ravnanje; *logion* – izrek božanstva, zapoved preroku. Latinske: *ludus* – javne igre v starem Rimu, duhovna drama v srednjem veku; *numinozen* – božanski, nedojemljiv, zbujajo hkrati upanje in strah; *implementacija* (ukazov) – izvršitev prava; *agens* – spodbuda. Iz turškega jezika je *alethea* – svečano oblačilo.

Šeligo ni tenkočuten pri izbiri besed za označevanje erotičnega, naturalistične »fitografije« dopolnjuje s prostaškimi naturalizimi: *kuzlakobilja*, *pulinoša*, *uškrvavazmešana*, *kuzlačekanasta*. Neizbirčno in predvsem preštevilno rabi asimilacije iz sosednjih jezikov, zlasti nemščine: *zrihtej*, *penzl*, *gajžla*, *španga*, *štil*, *šiht*, *feštekerija*, *odšnohal* /.../ *jebenti*. Plast pogovornih, neknižnih besed povečuje še mafijski žargon, povezan tudi z narečjem, z gorenjščino in njenimi redukcijami. Dialekta je največ v mafijskih pogovorih, nekaj pa tudi v pripovedovalčevem povzemanju govorečevih stavkov. Primer: »Pust mi kle za dva ali tri dni ene par Ukrajink!« In drugi: »/.../ je še enkrat pogledu in si reku – sebi seveda /.../ Pa smo tam, si je reku /.../«

– **In nazadnje:** Pripovedna tehnika, ki tudi s pomočjo sanjske fantastike postavlja epskega junaka v različne čase, iz danes v včeraj in odtod v jutri, je blizu nadrealizma. Junakovo potovanje po evropskih pokrajinah in njihovih zgodovinskih realnostih je neka realnost, ki si jo lahko privoščijo predvsem nadrealisti.

Ker človek po logiki biblijskega obrazca ne more pobegniti iz nasprotja Dobro – Zlo, je v vsaki družbi nevarno načeti. Šeligovo opisovanje mafijskega podjetništva, brutalnega medsebojnega spodrivanja na »svobodnem trgu« in utapljanja v erotičnem razvratu, je izrazita kritična nedistanca. Z besedo prevzvišenega moralnega razsodnika pa hkrati in še bolj razvrednoti revolucijo in socializem kot zapeljivo in lažno utopijo o novem človeku in pravični družbi.

- **In še nenazadnje:** Čemu skoraj neskončno dolgo pripovedovati, da človeku vladata Dobro in Zlo, potem pa iskati njegovo krivdo, saj je vendar žrtev apriorne razkladnosti sveta in življenja? Kdo je kriv, da človek človeka ubije, kdo, da se Črtomir in Tugomer izključujeta, sovražita, preganjata? Vladimir Kavčič je v romanu *Zapisnik* časovno neposredno, leta 1973, zajel nasilje zasliševalcev in zasliševanih vsebin ter opravil tvegano literarno dejanje. *Izgubljeni sveženj* pa šele deset let po menjavi oblasti prav nič tvegano pripoveduje o demonstvu socialistične revolucije.

II

Alojz Rebula, *Nokturno za Primorsko*, 2004

Glavna oseba romana *Nokturno za Primorsko* – žalne podoknice – je slovenski narodno zavedni duhovnik Florijan Burnik. Živi in dela na Primorskem v letih italijanskega fašističnega raznarodovanja, nemške zasedbe in partizanskega odpora. Upira se soglasju Cerkve za poitalijančevanje Slovencev, močno zadržan je do nosilcev Oslobojilne fronte in izvajalcev osvobodilnega boja. Odkloni vabilo na zbor odposlancev slovenskega naroda, ker noče biti politik, šel bi le na cerkveni »svetostni« zbor. Njegov Ne! fašistični in cerkveni oblasti, da bi pridigal italijansko, je podoben Neju kaplana Martina Čedermaca v romanu Franceta Bevka. Burnik in Čedermac sta literarna sorodnika, njuno upodobitev pa loči šest desetletij (1938, 2004): Čedermac je časovno neposredni upornik raznarodovalcem, Burnik je opazovan v zgodovinski razdalji.

- **Teološka, filozofska, ideološka, vrednostna podoba epskih oseb, naroda, pokrajine in veselja**

Kaplan Florijan začne svoje potovanje v Vipavski dolini, župniku Melhiorju se predstavi kot odločen domoljub. Skozi vso zgodbo je enkrat bolj, drugič manj radikalen katoliški in narodni aktivist. Ko mu nemška vidkinja utrdi vero v vsepresežno transcenco/onstranstvo, obišče Chiemsko jezero, kraj »prvega slovenskega krsta«. Avtor romana je prepričan, da krstitev knezov Gorazda in Hotimira ni bila prisila, prav nasprotno: kneza sta se utrdila v veri in »inavgurirala slovenski Jordan /.../ sveti začetek slovenskega katolištva«. Trdi tudi, da sta »Cerkev in narod dve zvestobi in usodi«, da sta v »zaletu proti Pristnemu in Večnemu« kakor on sam. In kakor nemški katoliški aktivist Gerlich, ki mu »samo večnost nekaj šteje, nič pa nacionalsocializem«, Florijan tudi sam sebe in narod razume in razlaga teološko: »Človeška oseba je odslikava Svete Trojice«. Tudi narodno telo je uprto v »transcenco, v veselje nevidnega, k večnosti«, uprto v kakovost, ne v količino, uprto v »kategorijo, ki jo je vpeljal Kristus«. Poleg inavgurantov slovenskega Jordana sta slovensko bistvo določila še »genij naše besede, Prešeren, in genij naše svetosti, Slomšek« in »odločila, da ostanemo, kar smo /.../« Ker »vera naelektri vse časno z večnostnim nabojem /.../ krščanstvo pomeni (za majhno narodno skupnost) bistveno uravnoveševalni dejavnik v kozmosu, pomeni spravljenost s tragiko zgodovine«. V eni od pridig govori o bistvu Kraševcev. Njihovo bistvo je hrepenenje po večnosti: »K Materi Božji Bršljanski smo prišli zaradi večnosti«, ne samo zaradi slovenstva. Večnost si je zaslužiti z delom, »ob Božjem dotiku se to spreminja v zlato večnosti /.../ Ta dotik, to je milost /.../ skrivnostna električna, ki prešinja naše ure in naša dela z večnostnim tokom... tudi slovenski jezik /.../«

Je Florijanova pridiga tudi avtorjeva samoizpoved, njegov dramatični »dotik« z večnostnim?

V drugem delu romana se Florijanova zgodba polni s polemiko z ideologijami. Duhovnik trdi o sebi, da ni politik, ne junak *eclasiae militantis*, ampak etičen, pošten, čist, neoskrnjen vernik. Kot sodnik ideologij pa učinkuje kot nazorsko in moralno razsodišče, kot radikalni slovenski Areopag. Konfinirani Florijan v Malese-Campobosso ve, da se je šestinštirideset slovenskih duhovnikov zapriseгло za rabo slovenščine v cerkvi »do mučeništva«. Sam je brez zaprisege prvi med njimi, tudi zato, ker je z vidika večnosti mučenstvo za svoj jezik svetniška vrednota. Po padcu Mussolinija se njegova italijanska konfinacija konča, uradna Cerkev pa vztraja pri italijanizaciji Slovencev. Na goriški škofiji mu prepovejo nastanitev v slovenskih krajih, na škofov ukaz mora v Gradež. Nadzoruje ga federal, pesnik Marino, župnik Furlan pa ga posvari »Ma non mi fara qui un covo di cetnici?« (Mi ne boste naredili tukaj četniškega gnezda?) Njegov prijatelj Ivan, ki prinaša letake OF – prej je čez mejo tihotapil slovenske knjige – ga posvari: »Izgini, ker boš aretiran!« Toda Florijan vztraja in ostaja, ker »roditi se, trpeti in umreti – to se je v njegovi predstavi moralo uokviriti samo med Trnovskim gozdom in Vipavsko dolino«.

Kot krščanski socialist ima poslej trda soočenja le še s tremi nasprotniki: z Nemci, partizani in domobranci. Ko nemškemu religioznemu oficirju pove, da je v Kölnu obiskoval Kölpingov tečaj, ta prepove požgati slovensko vas.

S članoma »Slovenskega primorskega narodnega zbora«, domobrancema ali belogardistoma – kot pravi beseda »iz komunističnega slovarja«, debatirata o »satanu«, ki se kot prerokba kaže v različnih podobah Dolenjske. Ta je »krvava, križana«, komunizem spreminja cerkve v silose, enemu so ubili brata in sestro, drugemu očeta. Florijan je kritičen do domobranca, ki »z nemškim orožjem gre na Slovence – komunista«. In paradoks? Domobranstvo pa opravičuje, ker se bojuje za vero. Ker se katoliška oblastna struktura v Sloveniji do okupatorja ne obnaša častivredno, so komunisti na oblastni šahovnici skoraj »neomadeževani«. Strašno pa je biti Slovenec – kristjan – človek, ko ljudstvo poje partizanske pesmi, ko so dekleta Marijine družbe navdušene komunistke, ali vsaj OEFARKE. Domobranca vztrajata in ekstatično opravičujeta svoj »odpor s tujim orožjem«; ne menita se za paradoks, da se bojujeta »z orožjem okupatorja, ki ima za cilj iztreti slovenski narod«, kot pravi Florijan. Po odhodu ideoloških radikalcev Florijan razmišlja o pravem – nepravem, razumnem – nerazumnem – vrednem – nevrednem, etičnem – neetičnem ter o smiselnem in nesmiselnem uporniku in izdajalcu v letih 1941 – 1945. V »domobranskem boju je šlo predvsem za vero«, ne za svobodo Slovencev, Primorska je podlegla »omami nacionalne svobode«. Partija je to izrabila, kar pomeni, da ni ona organizirala upora, ampak le izkoristila voljo po svobodi – Mussolini je utrl pot Stalinu. Florijanu je svetost edina politika, »svetost /.../ najbolj univerzalna, učinkovita, kozmična«. Je in ostaja teološki aktivist protikomunist, ne bi pa bil politikomisar, ubijalec in poosebljeno ZLO – satan slovansko-slovenske obarvane sužnosti.

Na neideološki ravnini modruje o boljševizmu ali satanu stranska oseba mizar, ki je doživel Budjonijeve boljševice na Donu, bral pa je tudi papeževo encikliko *De komunismo atheo* ter pastirsko pismo škofa Rožmana. Mizar, ki opozarja Florijana na »satana«, je v romanu lustrator za nazaj in za naprej.

Partizanska oblast dovoli Melhiorju poučevati verouk v šoli v Gorici. Florijan pa, ki kolesari po dolini, naj bi po ljudskem glasu organiziral belo gardo, kar je menda ofenziva Partije proti Cerкви. Nemci ga štejejo za nacionalnega agitatorja in ga internirajo v Dachau, kjer se nepričakovano sreča s postojnskim kaplanom Angelom. Pove mu, da imajo na Primorskem samo komunistične partizane, pa jih katoličani zavračajo z orožjem. Nemški župnik jima z lekcijo teologije pravi: »Rasna teorija, razredni boj, moč kapitala /.../ Pa je treba reči samo: satan ali drugi akter v zgodovini za Bogom, padli angel, soakter v naši krvi in dušah, v politiki in ekonomiji, v umetnosti in znanosti /.../ odpadli angel z nadangelsko inteligenco.« Komu namenja pisatelj to teologijo? Njima, ker sta preživela pekel in »iz njega prinesla neokrnjeno svojo vero«. Paradokсна, odvečna lekcija. Podobna, kot Florijanova enkratna raba besede »tovariš« namesto sobrat.

Florijan se vrne v Sv. Jedrt, na župnišču zagleda napis: »Smrt izdajalcem slovenskega naroda« in sklene, da se v Vipavsko dolino več nikoli ne vrne. Pri tem se kajpada ne zave, da sta krik ob napisu in sklep, da se več ne vrne, izrazito politična, ideološka, da je v tej odločitvi ideološki aktivist.

Po vrnitvi iz dachauske internacije ni dobrodošel partizanski oblasti, ki pobija v Trnovskem gozdu. Ker ne sprejme članstva v Socialistični zvezi in ostro zavrača vabila, mora poslušati oznovske očitke, da je sodeloval z okupatorji in organiziral belo gardo. Iz njega se norčujejo, iz »ene največjih žrtev fašizma med primorsko duhovščino. S svojim delom za narod ste si zaslužili aretacijo in konfinacijo /.../« od zapora v Koprdo Campobassa in Dachaua. Ali čeprav obnašanje med NOB »ni bilo neoporečno, vam pripada vodilno mesto med duhovniki v našem okraju«. Florijan ponudbo ostro zavrne: »Bog me varuj vsakršne vodilnosti, tovariš /.../ Moje (nadaljnje) delo je v tem, da pripeljem čim več svojih Primorcev v nebeški socializem.« In Florijanov zadnji prizor: Pred cerkvico se med veličastnim razgledom zahvaljuje »Najvišjemu« za gimnazijo v Ljubljani, za kaplanovanje v slovenskem Kanaanu, za doživetje božjega eksperimenta v Kennersreuthu, za doživetje vstale Slovenije, ki jo izroča angelu. Rad bi le še prisluškoval tihemu, slovesnemu obstoju stvari, prisluškoval zelenemu amfiteatru – gozdu.

Burnikova zgodba se konča kot obtožnica KNOJA ali »rdeče zveri«. Poanta romana Areopaga se glasi: Naslednji dan ga zaman pričakujejo, in čez tri dni najdejo njegov brevir, njega pa pokritega z dračjem, mrtvega. Za zaključek Florijanove zgodbe si je avtor izbral moralno najtežji udarec: duhovnika, narodnega junaka ne ubijejo fašisti in nacisti, ampak domačini – komunisti. Je Burnikov tragični konec zgodovinsko avtentičen? Mogoče je avtentičen, literarno je takšen postal s šestdesetletno zamudo. Udarci po komunizmu v romanu so v začetku tretjega tisočletja zakasnela tema, le spopad z nečim preteklim.

Florijanov roman ali zgodba nacionalne strasti in bolečine ter verske, mistične vizije življenja in sveta, njegov križev pot je vpet v mrežo ideoloških – filozofskih modelov ter duhovno ustreznega, aktualnega soosebja. Florijan pozna precej filozofije in literature, pač po avtorjevi nazorski meri in smeri. Najbolj pozna idealistično filozofijo in njene pisce: od Stare in Nove zaveze in Knjige kraljev do pisma svete Klare Neži Praški, in filozofe Berdjajeva, Pascala in Avguščina. Kot krščanski socialist bere Kocbekovo revijo

Dejanje, pozna tudi Encikliko Pija XI. *Divini redemptoris* proti komunizmu. Središče njegove literature zavzema Dantejev *Pekel*, D'Annunzia omenja le mimogrede. Od slovenskih piscev so mu ljubi Prešeren, Slomšek, Gregorčič, Finžgar, Gradnik, Pregelj in Srečko Kosovel. Preseneča pa, da zunaj slovenskega seznama ostaja France Bevk. Mar bi Florijan Burnik v svoji literarni podobi in narodnozgodovinskem pomenu kaj izgubil, če bi poznal literarnega sobrata, časovno neposrednega velikega narodnega upornika *Kaplana Martina Čedermaca* (1938)?

Florijanov zvesti, včasih neprepričljivi svetovalec je župnik Melhior. Pripovedovalec ga postavlja kot neradikalnega človeka, je »stari, zvesti, a konservativni domoljub«. Ne spopada se z italijanskim uničevanjem slovenske identitete, ne stoji za ljudskim navdušenjem ob prihodu partizanov. V nagovoru na množico, ki jo je »med petjem partizanskih pesmi odneslo v cerkev«, je po Burnikovi presoji »preveč medel«, kakor da ni spoznal, da »to pač ni bil čas za stare rodoljube, zrasle v avstrijski milini«. Tudi v župniku Gildi, ki je izgoreval v obrambi smrtno ogroženega naroda«, »je bila še ti-sta samoumevna življenjska sončnost, s katero je oblagodarila svoje podložnike Felix Austrija, srečna Avstrija«.

Kot intermezzo navajam imeni Ksaverja Meška in Lovra Kuharja / Prežihovega Voranca, ki sta avstrijsko milino in srečno Avstrijo izkusila kot sovražno mačeho: Prvega so leta 1916 obdolžili, da je veleizdajalec in ga zaprli. Potem so ga Nemci in nemčurji preganjali in leta 1919 izgnali s Koroške kot neprimerne slovenskega duhovnika. Drugi je moral kot delavski politik leta 1930 emigrirati in se v Celovcu zgroziti, koliko slovenskega so germanizatorji uničili v enem desetletju po plebiscitu, zgroziti se nad »avstrijsko milino«.

A kaj se zgodi Melhiorju? »Medli« govorec se po Florijanovi oceni razvije v »preveč političnega« govorca. Govori namreč o Partijski »ofenzivi proti Cerkvi«; zgrožen je, da je komunizem omamil dekleta, da so postale izdajalke. Zasmehuje »frajlice«, ki zbirajo prispevke za »gozd« in sodelujejo, da »Partija kot velikanska hobotnica požira mlado in staro«. Na prižnici poudarja, »da ni mogoče biti istočasno katoličan in komunist«, soglaša s papežem Leonom XIII. in drugimi do Pija XI., ter z okrožnico škofa Rožmana, le da bi ta »moral obenem s komunisti obsoditi okupatorja«. Pod fašizmom »je človeška oseba, ta odslikava Svete Trojice, izgubila vso veljavo. Zdaj vidim, da gremo iz ene sužnosti v drugo. Ta je sicer slovensko in slovansko obarvana, je pa sužnost. *Servitus*.« Skratka, prvotno »medli« končuje kot areopaški sodnik komunistov. Radikalen je tudi zato, ker naj bi Vilfan na shodu Komunistične partije Slovenije imenoval dr. Brumata »izdajalca in Kajna slovenskega naroda«, moža, ki je šestindvajset let izgoreval v obrambi naroda«, Vilfan pa se »je v Ljubljani blažil v svojem advokatskem udobju«. Res pa je, da bi Brumat »lahko manj napadal komunizem na duhovnih vajah ženskam na Sveti gori«.

V romanu se zvrstijo še druga imena visokih cerkvenih funkcionarjev, posredno povezanih s Florijanovo usodo, med njimi tržaški nadškof Maksim Sedej, papež Ratti, nadškof Margotti, režimovec, ki občuduje Mussolinija in hoče romanizirati celo škofijo, pa ducejev zaupnik jezuit Tachi Venturi. Od političnih ideologov pa so naštetih še Hitler, Churchill, Tito, Trocki in Kardelj.

Zgled in opora Florijanu v »demonškem času« italijanizacije Primorske je Nemeč Gerlich, čigar oče je padel na soški fronti, gimnazijo je študiral v Sloveniji, bil ateist,

nato kalvinist, se dal krstiti in birmati, teologijo pa študiral v Gorici. Gerlich je bil prepričan, da »samo večnost nekaj šteje«, da »ljudi bolj zanima svet nevidnega kakor nacionalsocializem«, pa zato izdajal časopis *Der gerade Weg* kot nasprotje nacističnemu *Völkicher Beobachter*. Gerlich je zavračal ideologije, ki niso krščanske. Pripovedovalec upodobi katoliškega aktivista tudi umirajočega: na smrt obsojeni koraka v Dachau s križem na prsih, rožnim vencem, med umiranjem moli in poljublja križ. Odhaja s svetopisemskimi in liturgičnimi besedami, kakor da ve, da odhaja v raj, v večnost.

In funkcija nemške vidkinje Tereze v Florijanovi usodi? Ko podvomi v Boga, ga agent večnosti Gerlich napoti k njej, ki zna govoriti »iz svojih mističnih prepadov« in ki je samo hostije. Neuka kmetica ločuje aramejski dialekt od jeruzalemskega in natančno označuje misli in lastnosti ljudi, ki jih ni nikoli videla, je stigmatiziranka, ki jo obiskujejo tudi škofje. Božanska jasnovidka natančno pozna njegov verski dvom, utrdi mu vero v vsepresežno »onstranstvo«, predvsem pa mu napove tretjo »preizkušnjo«, ljubezen/zaljubljenost, ki se ji je odpovedal s celibatom. Prerokbo dotrpi ob dekletu Concetti. Vsekakor čuden slovenski duhovnik, ki mu mora neka skrivnostna, mistična nemška ženska odpraviti dvom v Boga.

Florijanova spodbudna somisleca sta tudi italijanska duhovnika Gildo v Avberju in Angelo v Postojni. Gildo je »stari bojevnik... poln vere v pravico in Slovane«, gre v Rim z delegacijo in s prošnjo, pa jih Mussolini odkloni. Njegova umrla mati je bila »sveta ženska, teolog v krilu /.../ samo preveč eshatološka je bila, preveč je videla samo večnost«. Florijan uči kaplana Angela slovenščine, če že mora delati med Slovenci, Angelo pa Florijana uvaja v *Divino komedijo*. Angela nadzoruje kvestura, njemu pa D'Annunzio s svojim *Monte Nevoso* – Snežnik – zasmrajuje čisti zrak. Dantejevca in proslovenca prestavi škof v Furlanijo, a si še prej izpolni željo, da slovenskega otroka spove v slovenščini.

Dva italijanska duhovnika torej, ki popravljata sliko uradne raznarodovalne Cerkve.

Florijan ter Riko in drugi partizani?

Riko je ranjeni partizan, nekoč raznašalec pretihotapljenih slovenskih knjig, navdušen za Krekov socializem, pripravljalec ilegalnih kresov. Florijan ga obišče na seniku, zdaj je »tovariš Strel«, član odbora pri Sv. Jedrti. Riko ve, da Cerkev v Sloveniji nasprotuje osvobodilnemu gibanju, ker OF združuje osvoboditev in socialistični družbeni red. Florijanu reče »Vera je opij, tovariš«, ta mu vrne za »človeka blagodejen opij«. Riko bere Engelsa – *Izvor družine, privatne lastnine in države*; bo mogoče »pošten komunist«? Pri zasliševanju pa noče poznati Florijana, rani ga bolj, kot oznovčevi očitki, pa zavpije: »Če je to socializem«, treščil po mizi in stopi v pokrajino, na zrak, ker »Gozd, oblaki, kamenje – ta nedolžna kozmična dejstva so bila vrednejša njegovega čustvovanja«.

Drug primer partizanstva: Brat Stanko in sestra Lea se politično pobijata, ona brani Tigrovce, on OF, komuniste. Florijan ob njunem sporu smeši partijske sestanke, še prej pa avtor smeši VOS. Nasprotje brat – sestra se konča s posebnim tragičnim paradoksom, s podobo Ferdove mrtve glave, ki štrli iz zemlje: ubili so ga lastni leninisti. Ferdo je bil komandant Kosovelove brigade, njen komisar Kisovar pa ustrelil študenta Rokca, ker je na straži zaspal, počil ga zato, ker »smo v revoluciji«. Ustreljeni je nosil obesek-svetinjo, »medaljo čudodelne svetinje« lazaristov v samostanu Miren, ki so ga

partizani požgali. Rokec je bral Dejanje in filozofa Berdjajeva, njegova mati je verjela v revolucijo. Proletarski Rokec je sovražil buržujski svet, kapitalistko z bogataškim slogom. Ubil ga je sin ljubljanskega kirurga, buržuj proletarca – kakšna revolucija je to? Ubijalec je satan, satan pa »metafora za skrivnost zla«, je »poosebljeno zlo – je nekaj teološko preseženega«. Komandant Ferdo oceni komisarjev umor z besedo zverina – »med nami so bile tudi zverine«. Ne prizanese pa niti sebi, namreč z motivom, da sta s tovarišem odpeljala italijanskega »federale« do kraške jame in »da neka človeška eksistenca ni padla v tisto geološko grozo pri zavesti«, ga je ustrelil. Pred strelom je moral zaklicati »Živel Stalin!« Florijana napoti pogledat Ferdovo štrlečo glavo njegov veroučenec Vidko. Nekoliko nepokornega Ferda so ubili z izgovorom, da je moral v kočevski Rog v štab in še naprej do glavnega štaba Hrvaške. Je res hotel biti resničen komunist, ne »tehniki revolucije«?

In nazadnje še Florijanova izkušnja s krivično upokojenim profesorjem filozofije Kobilarjem. Kratek pogovor pove, da je profesor za demokracijo, vendar je treba »pospraviti« duhovnike, Marxa, Engelsa, vso bando, ki naliva opij človeštvu. Začeti je z najboljšimi, ker opozarjajo na neko presežnost, neko nevidnost, neskončnost. Florijan mu vrne, da na isto opozarjajo tudi »umetniki, pesniki, filozofi«. Kobilar pa pribije: »Pospraviti tudi nje, razen vas, Florijan!«

Florijan in ženska je toliko bolj zanimiva tema, ker je duhovnik in ženska redka snov slovenskega romana. Po njej sta bolj znana le Ivan Pregelj in Ferdo Godina. Florijan je ekstatični poduhovljenec, je »mistično telo, ki tava po dolini solz /.../ njegovo življenje ena sama duhovna vaja – En sam pasijon«. Ima se za izdelek milostivca in »mistične ženske Cerkve«, ve, da so mu dane številne milosti: »milost ljubezni do življenja, do mladih, do glasbe, gora, gozdov, voda /.../ milost ljubezni do besede /.../« Kot milost sprejema tudi nemško vidkinjo, ker sredi scientističnega ozračja zbuja pojave, ki odpirajo vrata v vesolje nevidnega. Skratka, Florijan je na meji ekstelesnega bitja, ki se mora braniti ženskega bitja, je »Breg moškega v obrambi pred Bregom Ženskega«. Žensko telo šteje za sveto, kadar je plodno, posvečena nosečnica je »žena v svoji sveti plodnosti« (pred žensko-materjo, njenim mlekom klone tudi Pregljev Plebanus Joanes).

Njegov težki ženski izziv je Concetta, »njegov angel«. Ko s telesom zaigra okrog njega, reče: »Ti ne veš, kaj je ženska ljubezen«, da je namreč dvoje, da je strup in čar. Njeno telesno igro doživlja kot posebno razsežnost neba, kot uglašenosť z misterijem stvari, kot prvobitno različnost »iz prvega dne v Edenu«. Kljub tej božanski skrivnosti je ne sme ljubiti, ker mora ljubiti le »iz volje duha /.../ ne iz volje krvi«, ljubiti sme le po evangeliju po Janezu. Nevarnega zapleta s Concetto ali »telesnega /.../ sicilijansko demonskega« ga v resnici reši le politična konfinacija v Italijo. Potem ko zavrne vabo, da bi za sodelovanje z ljudsko oblastjo na Primorskem dobil vodilni položaj med duhovniki, ga preseneti pismo, ki mu ga iz svetostnega okolja, iz Fraternalità Carmelitana, Torino piše Concetta. Dekle ne ve, če je grešila z željo po »posvečeni osebi«. Greha proti deveti zapovedi dekaloga se je spokorila s strmoglavljenjem v brezno obupa nesrečnega zakona, obdržala pa vrh krščanskega CREDA, »jekleno vrh moje rešitev«. Bere roman Sigrid Undset *Kristina Lavransova hči*, ki si želi »totalne ljubezni, telesne in duhovne obenem. Tako se vsa preda Kristusu in jo v Njem tudi najde«. V pisateljicini osebni zgodbi je odkrila lastno tragedijo in svojo rešitev. »Zdaj stojim na

Oljski gori z Njim, morem izmeriti svoje nekdanje brezumje – čustvo je bilo prelepo, prenežno, bilo je deviško«. Takšno »je bilo po vaši zaslugi«. Concetta napoveduje, da ostane v karmeličanskem samostanu. Skratka, pripovedovalec premaga Florijanovo ljubezen s politično kretnjo, ženska pa se mora tragično pokoriti v zakonu, kjer ji za povrh umre še otrok.

Če je Florijan mistično telo, kako potem doživlja pokrajino in vesolje? Pokrajino doživlja kot stvarnost in duhovnost, svečanost, božanskost, kot vzvišeno lepoto. S plaine Čaven gleda Vipavsko dolino, »naš Kanaan«, lepši, »kot kar je videl Mojzes z gore Nebo«. Ob veličastvu oblakov, ob »poduhovljeni zračni snovi« doživlja poseben zanos. Gozd in zrak nad njim je »sinje zelena arhitektura Najvišjega«, »veličastvo zelenega, pranedolžnost zemlje /.../ čudovita božja domislica«. Dnevnik mrtvega študenta bere pod trto, sredi »nekaj rastlinsko svetostnega«. Ko nosi ranjencu »hostijo in sveto« sredi skal in trav, ga obide »nekaj blago kozmičnega«. Tudi župnik Melhior bere psalme med drevesi, ker se »čudovito prilegajo psalmom«. Angelovo čaščenje moli sredi čudovite pokrajine, ki kratkomalo »Je! Slava Očetu in Sinu in Svetemu Duhu!« Skratka, kozmos je poduhovljen, človek je izraz te vseobsežne duhovnosti.

Ko sebe, človeka in vesolje odlikava kot odsev, izraz, podobo božanskega onstranstva, Florijan spregleda paradoks, da je božanski svet, da je poduhovljena snov, da je božja arhitektura znotraj protislovna, da je na Primorskem hotelo zmagati zlo. Nad Vipavsko dolino ne vidi Nanosa in grobnice, ki spominja na aprilsko bitko leta 1942, na obsojene in ustreljene borce v Rimu junija 1942. Spregleda, da je človek dvojnost, dobro in zlo, in da je takšen odvod dvojnosti onstranstva.

– **Oblikovanje ali pripovedni način in beseda**

Nokturno za Primorsko je roman, ki je napisan zato, da bi ga razumeli kot pisateljevo sporočilo in oceno duha neke človeške skupnosti in posameznika v njej v dramatičnem zgodovinskem trenutku in ne zato, da bi ga predalčili s formalnimi merili po tem ali onem izmu. Zato le nekaj vtisov o pripovednem načinu in o mojstrovanju besede.

Epska oseba kdaj sama označuje svoje čustvo ali idejo, pripovedovalec se umakne njenemu samoopisu, ali drugače: prvoosebna izpovedna oblika nadomesti pripovedovalca. Značilen primer osebne izpovedno-pripovedne drže je prvi pogovor med Florijanom in Melhiorjem, v katerem s prvoosebno obliko označita svojo narodno držo in akcijo. Ker je avtor vsevedni poznavalec in gospodar oseb, epsko poglobi, pojasni njuna miselna stališča in akcijsko naravnost, kot to stori tudi pri drugih osebah.

Pripovedno dramaturgijo označujejo tudi napeti prehodi iz enega položaja ali prizora v drugega. Italijanski duhovnik Angelo npr. želi konec trinajstega poglavja povedati Florijanu, da je svojo veliko željo uresničil, namreč: »Spovedal sem prvega slovenskega otroka!« Pričakuje glas Florijanovega motorja, pričakuje pa ga zaman – se mu je zgodilo kaj hudega? Napeto je tudi Florijanovo izbiranje pravega nagovora v pridigi: naj poslušalce nagovori s tradicionalnim obrazcem »bratje in sestre v Kristusu«, ko vsi niso verni? Ker se v tem trenutku čuti demokrata in hoče biti enako odprt do vseh, se odloči za pokrajinsko ime »Dragi Kraševci«. V demokratični preodprtosti mu zdrsne tudi beseda »oznovec«, z njo vznemiri Melhiorja, saj ga nevarna beseda na prižnici utegne stati življenje.

Rebula piše v klasičnem slogu in jeziku. Ustvarja tudi »izvirne« besede, sestavljenke in abstraktne pojme s priponama *-ost* in *-nje*. Nekaterih ni v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, npr.: vnebovzeta, novozemeljsko, prazemeljsko; danenje, nevidenje, radovedenje, milijonletje; razvrednotenost, božjost, zamolčljivost, pranedolžnost, vsepresežnost; svetostno, prikazensko, videnjsko. Neki Kosovelov sošolec »poje« najraje o »Slovu, Logosu, Verbomu, Besedi«, beseda Slôvo mu je kar »nekaj karizmatičnega«.

Da ustvari slovesnejši pomen vsakdanje besede, jo piše z veliko začetnico in povzdigne v verski nadjezik. Ob tradicionalnih biblijskih *Oče, Sin, Sveti Duh, Sveta Trojica, Zveličar, Kristus, Gospod* povzdigne v ta nadjezik besede *Edini, Neprimerljivi, Vseljubeči, On, Živi, Vsemogočni /.../ ter Pristno, Večno, Nebo, Ljubezen, Breg Ženskega, Breg Moškega*.

Številna so imena cerkvenih funkcionarjev-teoloških vrst in ustanov: *Vatikan, župnišče, zakristija; papež, kardinal, nadškof, škof, župnik, kaplan, bogoslovec, jezuit, frančiškan* ... Skratka, snop »svetih«, svečeniških, katoliško-mitoloških in vsakdanjih pobožniških besed je v tem romanu veliko večji, kot v kateremkoli slovenskem romanu.

Vanj so vpisane tudi številne aktualne krilatice in fraze političnih voditeljev, organizacij, gesla, parole, simboli, negativni citati iz govorov in zborovanj. Med njimi tudi: *Živel Stalin! Živela Rdeča armada! Živela velika Jugoslavija!* Številne so italijanske besede, sintagme in stavki, ki označujejo raznarodovalno prakso in fašistično ideologijo. Latinske je srečati v duhovniških pogovorih in katoliških obrednih motivih. Nekaj francoskih rabi Melhior, ki prevaja francoske pisatelje.

Zaradi katoliške razlage človeka, naroda in sveta je roman *Nokturno za Primorsko* dobil tudi »najvišje škofijsko odličje sv. Jožefa Delavca« od kopskega škofa dr. Metoda Piriha (Nedelo, 30. X. 2005).

SUMMARY

The novel *Izgubljeni sveženj* (2002) by Rudi Šeligo tells of a little ego and a Big Ego or the utopia that promises to improve the individual and the society, i.e., to advance Good against Evil. The protagonist of the novel participates in the Spanish civil war, revolution, he is among the first to join Slovene Partisan movement against the aggressors. However, he remains torn, as he is hiding a "bundle of papers" or spy notes for Western countries, which goes against the principles of the Socialist revolution and Socialism. He disappears without a trace in a Moscow monastery, among people who are praying and performing exorcism. He combines his negation – the negation of the Socialist revolution – with theirs.

In *Nokturno za Primorsko* a nationally minded priest resists Fascist and Church-sponsored national assimilation, but he also has serious reservations about the Slovene Partisan liberation movement. His goal is to bring "as many people from the Littoral as possible to the heavenly Socialism." He is a somewhat strange priest, as only a mystic German psychic strengthens his faith in God. Encountering an Italian girl, he also has to overcome the temptation of love. His story ends with a moral blow: he is not killed by Italian or German aggressors, but by a Slovene Communist.

Both novels are tied to important issues and to the topics of the recent Slovene history between 1930 and 1990, or, to quote Šeligo's metaphor, "to the clamor of history – the biting bitch."